

LJEKARNE I LJEKARNICI U OSIJEKU 1832—1836.

Franjo HELFRICH

INTERESANTAN PERIOD ZA FARMACIJU U OSIJEKU PREDSTAVLJA kvinkvenij 1832—1836. Podatke za to razdoblje crpimo iz Protocolla politico-oconomicorum i iz izvještaja gr. fizika dr Vase Atanasijevića o godišnjim pregledima ljekarnâ kao i iz Tabella o stanju zdravstvenog osoblja i gremijalnih ljekarnika u Osijeku. Taj je kvinkvenij zanimljiv i po tome, što su u to vrijeme postojale samo tri ljekarne u vlasništvu sedmorice ljekarnika.

Kao i ranijih godina službeni pregledi ljekarnâ vršeni su koncem godine ili početkom iduće za proteklu godinu. Shema za izvještaj gotovo je sasvim ista kao i za vizitaciju u prijašnjim godinama s tim, što više doznajemo o njihovoj renovaciji i lokaciji i poneke nove pojedinosti o zaključenim kupoprodajnim ugovorima.

U navedenom periodu ljekarne su bile u vlasništvu slijedećih ljekarnika:

	TVRDJA	GORNJI GRAD	DONJI GRAD
1832.	Michael Arno	Franz Kalivoda	Emanuel Raymann
1833.	Karl Kriszt	Ignatius Musshammer	Emanuel Raymann
1834.	Karl Kriszt	Ignatius Musshammer	Emanuel Raymann
1835.	Aloysius Massa	Joseph Horning	Emanuel Raymann
	Michael Arno	Joseph Horning	Emanuel Raymann
1836.	Michael Arno	Joseph Horning	
		Joseph Horning	

Ljekarna u Tvrdji promijenila je, dakle, četiri vlasnika, gornjogradska ljekarna tri, dok u Donjemu gradu postojano radi Emanuel Raymann i to neprekidno od osnutka ljekarne 1817. g.

U istom periodu broj namještenika kretao se ovako:

	TVRDJA:	GORNJI GRAD:	DONJI GRAD:
1832.	CE — L	CNE P —	P L
1833.	CNE P L	CNE P L	— —
1834.	CNE P L	CNE P L	CE — L
1835.	CE — L	CE P L	CNE — L
1836.	Prov. E — L		CE P L

*) CE — Cooperator exanimatus, CNE — Cooperator non exanimatus, P — Practicans, L — Laborans.

Shema za izvještaje o vizitaciji vidljiva je iz mog rada „Godišnji pregledi ljekarnica u Osijeku 1826—1831“ („Farm. glasnik“, god. 1962. br. 1). I kasnije vizitacije govore nam kako se odvijao rad u postojećim ljekarnama.

1. TVRDJA

Ljekarna Arno. Imala je naziv „K' kraljevskom orlu“. Ona je već u ranijim godinama ubrajana među najbolje opskrbljene ljekarne. G. 1831. za medikamente vizitator ima samo laskave pohvale: velika zaliha, najbolja kakvoća, novi lijekovi koji se upotrebljavaju u inozemstvu itd. Tradicija se nastavlja sve do 31. I 1833, kad ovu ljekarnu kupuje Karl Kriszt.

Ljekarna Kriszt. Gr. fizik nakon pregleda 30. XII 1833. konstatira da su prostorije najbolje uređene, lijekovi „qualitatis omnino laudabilis“, pa nastavlja: „Officina ex integro renovavit, novis iisque pulcherimis vasis vitreis as aliis ad gustum conformatis utensilibus splendide exornando“. Slijedeće godine, krajem 1834, saznajemo iz izvještaja, da se ljekarna nalazi u kući Michaela Arna (br. 57). Iako Krist ima zaposlena tri namještenika dr Atanasijević referira: „Proprietarius ut plurimum ipsemet remediorum dispensationes administratur“. Spomenut ćemo da se prema Prothocollu iz 1832. u toj ljekarni proizvodi i tinta i prema ugovoru sastavljenom na temelju licitacije za 1832—1833. ekspedira za gr. magistrat po cijeni od 45 krajcara za „Hable“ (poliće = 0,7073 litre). Isto vrijedi i za 1834/1835. Svote u računima iznose 31 fl 12 krajcara odnosno za drugi račun 36 fl.

Ova ljekarna vjerojatno već početkom 1835, prelazi u posjed Alojzija Masse, koji će samo nekoliko mjeseci boraviti u Osijeku.

Ljekarna Massa. U ovoj ljekarni nije izvršen nijedan redoviti godišnji pregled, ali je zato Alojzije Massa doživio neugodnost iznenadnom vizitacijom ljeti 1835, nakon koje uskoro napušta Osijek, prodavši prethodno ljekarnu nekadašnjem vlasniku Michaelu Arnu, koji ga je doveo do eksekucije, o čemu će biti kasnije govora.

O toj iznenadnoj vizitaciji saznajemo iz akta Reg. 1976—1835. Gr. sudac (danas predsjednik općine) Josephus Pozsonyi u naredbi od 29. VII za pregled te ljekarne piše da je saznao, da se u tvrđavskoj ljekarni od vremena kako ju je preuzeo i njom upravlja A. Massa, loše i manjkavo pripravljavaju lijekovi, da se više artikala, kojih nema u ljekarni, zamjenjuju drugim i da za cijelo to vrijeme nije nabavljen nijedan novi lijek. Obzirom na zdravstvenu službu i na tačnost ekspedicije od liječnika prepisanih lijekova — nastavlja dalje Pozsonyi — najvažnije je da ljekarna bude snabdjevena dovoljnom količinom lijekova, a s druge strane ekspedicija takvih lijekova zahtijeva svaku tačnost. Zato nalaže senatoru Matiji Petroviću da uz redovitog fizika dr Vasilija Atanasijevića i sekundarnog fizika dr Ignaca Blauhorna u prisutnosti samog ljekarnika izvrši pregled ljekarne u Tvrdi i, nakon izraženog mišljenja obojice fizika, donese odmah prikladne odredbe, a po izvršenoj vizitaciji, da neizostavno, u roku od tri dana, podnese odgovarajući izvještaj.

Ovo je naređenje odmah izvršeno. Međutim, u izvještaju pod Rg, br. 2654 stoji: Ljekarna je istog dana bez najave, iznenada vizitirana i ustanovljeno da Massa ima jednog laboranta i da su sve prostorije pronađene u potrebnom redu. Lijekova jednostavnih i sastavljenih ima u dovoljnoj količini i da im nema prigovora. Separanda i venena čuvaju se po propisima, bakreno posuđe je dobro kalajisano. Defectuum liber vodi se tačno od mjeseca do mjeseca. Pri-

likom ovog pregleda pronađen je i ručni protokol (Prothocollum manuale) s knjigovodstvenim izvacima i imenima vjercovnika za dostavljenu medicinsku robu, iz kojega se pouzdano utvrdilo, da je vlasnik za nabavu lijekova utrošio 1.308 for. 56 krajcara i tako nadoknadio manjak lijekova, koje stalno upotrebljava kod ekspedicije, ali je i zapao u znatan dug. Komisija još utvrđuje da inače nije bila dostavljena nikakva tužba bilo radi loše kvalitete, bilo radi zamjene lijeka ili zbog prekoračenja propisanih cijena u taksi, što također fizički potvrđuju.

Došavši tako neopravdano na zao glas i premda neosnovano optužen, sam Massa našao se pobuđenim da u jesen iste godine proda ljekarnu Michaelu Arnu, koji je možda učestvovao u optuživanju Masse i rada njegove ljekarne, što bi mogli zaključiti iz činjenice, da je nad imovinom Masse izvršena eksekucija u korist M. Arna.

Ljekarna Arno. Nakon obavljenog pregleda ljekarne 30. XII 1835, za minulu godinu, i iza uobičajenih konstatacija kao i prijašnjih godina, dr Atanasijević bilježi u svojoj relaciji slijedeće: „Uopće ovu je ljekarnu spomenuti gospodin vlasnik, premda je ovu ponovno uzeo u posjed tek od jeseni, toliko dotjerao, da željama javnosti može zadovoljiti“. Vizitacija obavljena 4. I 1837. za g. 1836. ne donosi ništa novijega.

Na povijest tvrđavske ljekarne nadovezat ćemo, da je ona od 1837. do 1839. bila u posjedu Emericha Lorberera von Lorbersberga, nakon čije smrti je Ladislav Molnar najprije provizor, a od 1842. i vlasnik te ljekarne. Od 1861. prelazi u posjed Maksima pl. Karojlovića de Brondolova, zatim je ženidbom stiže Ivan Bulart. Zadnji je vlasnik Karlo Bulart do 1945, kad je nacionalizirana i 1948. konačno likvidirana.

2. LJEKARNA U GORNJEM GRADU

Ljekarna Kallivoda. Nosi naziv „K' ugarskoj kruni“. Vlasnik joj je Franz Kallivoda od 1822. g. Svake godine, tj. od 1826. do 1831. bilo je prigovora na vizitacijama. Tako — da spomenemo samo nekoliko — 1829. u laboratoriju nema ni čistoće ni reda, jer se upotrebljava u druge, gospodarske svrhe. Naime, on je 1827. kupio pedeset mjerova pšenice, koje je svakako morao negdje smjestiti. Ustanovljeno je da dio lijekova drži u susjednoj spavaćoj sobi. Neuredan je smještaj herbarija, droge su u sanducima bez poklopca, u otvorenim bačvama, izložene prašini i štetnom utjecaju zraka i vlage. Na stojnicama su nečitljive signature, neki lijekovi su izlučeni iz ekspedicije, neke droge ne zadovoljavaju, inostrani lijekovi su u defektu. Knjiga Liber defectuum ne postoji tri godine. Komisijske zabilježbe i opemene konačno pomalo djeluju, no uvijek se stječe dojam da u toj ljekarni nešto nije u redu, kao i s njezinim vlasnikom Kallivodom. U čemu, razjasnit će se naknadno. Sigurno je da Kallivoda nije spadao u red savjesnih ljudi, odnosno ljekarnika. Njegov nasljednik Ignatius Musshammer, kojemu je prodana ljekarna prema kupoprodajnom ugovoru od 24. V 1832. dobio je od dr Atanasijevića pohvalne attribute za sebe i za ljekarnu.

Ljekarna Musshammer. Kod prve vizitacije 28. I 1833. (za g. 1832) stanje u ljekarni pronađeno je u redu i s riječima priznanja. Preostao je jedino grijeh Kallivode — herbarij, koji još nije bio propisno uređen, pa se vegetabilija čuvaju na tavanu u sanducima, bačvama i vrećama, ali dobro i u traženoj čistoći. Dr Atanasijević bilježi slijedeće: „Mada je u posjedu ljekarne samo kratko vrijeme, ljekarna je sasvim obnovljena. Zalihi propisanih lijekova za razdiobu

u mjestu, najbolje kakvoće vrlo je vješto nabavio te tako pohvalu i preporuku najpravednije stekao“. Iza pregleda 30. XII 1833. za istu godinu, rezultira također zapisnik, iz kojeg se razabire da vlada najveći red i čistoća, da se pridržavaju propisi za kvalitet lijekova itd. Vjerovatno je ovakvo stanje ostalo sve do prodaje ljekarne 14. IV 1834. Josipu Horningu, budućem solidnom ljekarniku i osječkom građaninu.

Ljekarna Horning. Na prvom pregledu ove ljekarne 15. I 1835. ponovno se u izvještaju dr Atanasijevića naglašava najumješnija briga za red i čistoću („adest ordo et mundicie cura aparet sollertissima“), lijekovi su najbolji. Prvi se puta spominje i lokacija: „Pharmacopolium hoc existit in domo S.S D.D. Michalovich, in foro situata“. Konstatira se: „Proprietarius in officina sua semper praesens est“. Pregledi 29. XII 1835. i 4. I 1837. ne bilježe ništa nova, samo za g. 1836, među ostalim, stoji zabilježeno, da su pojedini lijekovi vanredne kakvoće, „singula remedia qualitatis eximiae“. I u ovoj se ljekarni proizvodi tinta. Na licitaciji gr. magistrata Horning je dostalac za isporuku tinte za fiskalnu godinu 1835/1836. uz cijenu od 16 krajcara za „Halbe“. Dvije „consignacije“ iz 1836. g. sadrže ukupnu svotu u ime potraživanja od 36 F 48 kr.

3. LJEKARNA U DONJEM GRADU

U vlasništvu je Emanuela Raymanna, ima naziv „K' ugarskom kralju sv. Stjepanu“. Uz već poznate pozitivne činjenice iz prijašnjih godina ni u petogodištu 1832—1836. dr Atanasijević ne šteti riječi priznanja: dostatna zaliha, ima i rjeđe traženih lijekova ili lijekova ima u izobilju. Potreban pribor za farmaceutske radove sasvim je obnovljen 1833. („In hoc pharmacopolio plurima pro laboribus pharmaceuticis necessaria vasa ex integro stannea sunt“, a 1834. „ea vitrea cum fictilibus aliis utensilibus pharmaceuticis in abundantiae habentur“). Za Raymanna navodi: „Dominus Proprietarius expeditionibus medicamentorum interest diligentissime“. U izvještaju 3. I 1837. prvi puta se uopće spominje austrijska farmakopeja: „Medicamentorum... quae in Pharmacopoea austriaca recentissime indicata sunt, sufficiens occurrit provisio, qualitatis optima“. Ljekarna savjesnog Raymanna pripada u to vrijeme kao i u godinama 1826—1831, a i kasnije, među najbolje u Osijeku.

LJEKARNICI U OSIJEKU

1. *Michael Arno* rođen je u Baji, bačkoj županiji 1780. god. Diplomom je stekao „in Regia Scientiarum Universitati Pesthiense Anno 1803“. Podrijetlom je „Germanus“, govori četiri jezika („Callet linguas: Hungaricum, Slavonicum, Germanicum, Latinum“). U Osijek dolazi iz Subotice (Lib. et Reg. Civitas Maria Theresiopolis), gdje je prodao ljekarnu i kuću te kupoprodajnim ugovorom s Klarom udovicom pok. ljekarnika Josipa Fatza stječe 30. VII 1812. ljekarnu s „realnim svojstvom“ uz cijenu od 26.500 forinti te kuću No. 57, u kojoj se nalazila ljekarna, zajedno s ostalim nekretninama za 16.000 forinti. God. 1815. traži dozvolu za osnivanje filijale svoje ljekarne u Donjem gradu, ali biva odbijen, jer se po višem naređenju imala osnovati samostalna ljekarna za koju je 1817. nakon višegodišnje borbe — prema historijskoj radnji dr Kamila Firingera — podijeljena koncesija Emanueu Raymannu.

Iako osobenjak, čovjek nemirne naravi, trgovačkog duha, koji se bavi raznoraznim trgovačkim poslovima, Arno ima mnogo smisla za red, čistoću,

zalihu i kvalitet lijekova, radi čega dobiva pohvalna priznanja nakon izvršenih oficijelnih pregleda ljekarne, na što sam ukazao u svojim ranijim radovima o ovoj materiji. Njegova je ljekarna priznata kao najbolja u Osijeku. U godinama 1833. i 1834. on je radi kontribucije (poreza) službeno uvršten u red t.zv. spekulanta — trgovaca, koji zarađuju kupovinom i preprodajom, predviđajući dobitak u nekom trgovačkom poslu. To nam potvrđuje spis Reg. 2499, o kojem se raspravljalo na sjednici gr. magistrata 4. X 1834. Arno, naime, moli da ga se oslobodi u g. 1833/1834. kao spekulanta od plaćanja određenog poreza. Molba je odbijena na sjednici Ekonomske komisije (Reg. 3078) iz razloga, jer se zaista bavi nabavom i isporukom fašina (snopovi pruća — lat. fascis — santrač) za mjesnu Fortifikaciju, u konkretnom slučaju za utvrđivanje obale Drave. Arno se pored svega bavi još i nizom poslova izvan domene ljekarne. On dobavlja kamenje iz ruševina nekadašnje rimske Murse za izgradnju velike kamene obrambene ustave na Dravi kod solare u Gornjem gradu, sudjeluje na dražbama za kup ciglane, uzima u zakup krečane, poduzetnik je, ili današnjim jezikom rečeno, menadžer putujućih kazališnih družina, koje su gostovale u Osijek te za 41 predstavu uplaćuje odgovarajuću gr. taksu (Reg. 1496—1835), dobavljač je i izvoznik pijavica, o čemu govori 20. IV 1828. sklopljen ugovor s Jevrejima Markom i Mojzesom Singerom, zatim tužba 1842. protiv Marka Singera, Michaela Schlesingera i Jakoba Weissa u Gornjem gradu, a u Donjem gradu protiv Abrahama Spielera i Leopolda Wolfa. Nadalje, Arno je dao jamstvo g. 1833. Marku Felneru, koji je na licitaciji dostalac krečane i lova na pijavice. Arno također ekspedira tintu magistratu 1831/1832. po cijeni od 18 krajcara, a na licitaciji za 1832/1833. polučuje 45 krajcara radi pomanjkanja licitana. God. 1835/1836. cijena je tinte 24 kr za „eine Halbe“.

Prema službenoj procjeni g. 1818. Arnov imetak procijenjen je na 66.000 forinti, u koju sumu nije uvrštena vrijednost ljekarne. O toj procjeni sačuvan je tačan popis. Za ilustraciju, odnosno predodžbu toga velikog bogatstva, spomenimo da je npr. vrijednost jedne veće stambene zgrade u ono doba bila 1.500—2.000 forinti, ili drugi primjer, da je gradski sudac (danas predsjednik općinske skupštine ili prije toga načelnik gr. općine) imao godišnju plaću od 300 forinti. Razumljivo da je Arno imao jake društvene veze, što se naročito očitovalo prigodom borbe za izbor ljekarnika za Donji grad (1815—1817). Na njegovoj su strani službenici gr. magistrata i većina izabranih građana Gradskog vijeća (Erwählte Bürger der erwählten Genanntschaft). On se molbom u predmetu otvaranja buduće ljekarne u Donjem gradu obraća direktno Caru! Za njega se zauzima i skupština županije 4. VI 1817: „Tvrđavska ljekarna, koja je od nepamćenih vremena služila snabdijevanju skoro čitavog kraljevstva Slavonije“, nadalje „Arno je za nju žrtvovao čitavu očinsku imovinu te za njeno uređenje, kemijska sredstva i odličan botanički vrt utrošio preko 40.000 forinti.“

Zahvaljujući bogatstvu i odličnim vezama njegova se kćerka Alojzija — Lujza vjenčala 21. V 1831. u Tvrđavskoj crkvi s grofom Sigismundom Virovitičkim. Odluka mladog grofa da oženi djevojku iz građanske klase, čini se, da je izazvala pravu konsternaciju u njegovoj obitelji i među nižim i višim plemstvom. Sudimo to po tome, što je brak bio prethodno dispenziran po biskupu (razrješavanje od obaveze da odluka mladenaca prije stupanja u bračnu vezu bude tri uzastopne nedjelje oglašena u crkvi) i što nitko od plemstva nije kumovao kod vjenčanja, nego su svjedoci bili iz redova građana,

fizik dr Blauhorn i blagajnik gr. magistrata. Grof Sigismund je umro 1845, dok je Lujza umrla u Pešti 21. VIII 1868. Kći iz njihova braka, Hermina, rođena 18. VII 1834, bila je udata za Ivana Bohna von Blumensterna.

God. 1837. predstavlja za M. Arna prekretnicu u njegovu životu. Te godine on se definitivno oprašta od recepture. No, četiri godine ranije, tj. 1833, pa i 1834, izgledalo je, da će se, prodajom svoje ljekarne Krisztu, Arno već tada raskrstiti s farmacijom. Međutim, nasljednik Karla Kriszta tj. Alojzije Massa, nakon peripetije u vezi s proturanjem lažnih vijesti o lošem dispenziranju lijekova, ponovno je doveo Arna u oficinu. Teško je pronaći prave razloge brzog odlaska Masse iz Osijeka. Da li je uzrok bio financijske prirode u vezi s nastalim dugom uslijed kupovine ljekarne, ili su neslaganja s kućevlasnikom Arnom tu igrala neku odlučujuću ulogu, ili možda neka direktna dugovanja samom Arnu, koji je tada za lijekove mogao biti i jamac i vjerovnik Masse, teško je danas reći. Iako ne možemo tačno ustvrditi da je Arno imao svoje prste pri širenju vijesti zbog kojih je iznenada provedena vizitacija u Massinoj ljekarni, možemo ipak doći do zaključka, da je Arno doveo do pljenidbe imovine nesretnog Masse. To prosuđujemo iz triju akata iz 1836. Pod Reg. br. 104 zaprimljeni spis u magistratu dospio je 9. I i na raspravu na sjednici magistrata. Prema tome aktu Arno podnosi račun za tintu prodanu magistratu po A. Massi u iznosu od 28 for. 48 kr. Zaključak je magistrata, da se isplata privremeno odgađa, dok ovršni sudac (Exequirender Richter) ne podnese izvještaj o izvršenju eksekucije protiv A. Masse u korist M. Arna. Magistratska sjednica od 11. VI 1836. (Rg. 1385) uzela je u pretres drugi podnesak Arna, kojim priznaje, da je tinta izdana iz ljekarna djelomično od Masse, a djelomično i od njega (Arna), pa moli isplatu toga računa, jer je po senatoru Matiji Petroviću već podnešen izvještaj o prodaji ljekarne. Zaključak je magistrata bio slijedeći: tu molbu zajedno s priloženim računom uzet će u razmatranje ekonomska komisija grada uzimajući u obzir raniji zaključak magistrata. Tek 29. X 1836. (Reg. 2673) odobrava se na sjednici magistrata isplata računa, jer je već podnešen izvještaj o provedenoj ovrhi u korist Arna, pa stoga, prema mišljenju članova ekonomske komisije, nema zapreke za isplatu.

Drugi interesantan spis (Reg. 239) pronađen u Historijskom arhivu u Osijeku, pokazuje preduzumljivost Arna, koji putem mjesnog magistrata javnim oglasom odmah početkom 1836, pozivlje građane na kratki tečaj za izradu šećera iz šećerne repe. Oglas je naslovljen na „Slavno mjesno nadleštvo u Osijeku“, ima podnaslov „Za ljubaznu pažnju“. U slobodnijem prevodu taj oglas glasi:

„Želja da se u našoj dragoj domovini uopće omogući proizvodnja šećera iz šećerne repe, pa ma i u manjim količinama, s pravom je i već često puta razmotrena s tim, da je treba još osvijetliti. Želim surađivati da bih pomogao u ostvarivanju tako pravedne želje, a protivno tome pobijati nepovjerenje i sumnju, pa za manipulaciju dati temeljitu i praktičnu poduku. Odlučio sam stoga da svojim iskustvom u fabrikaciji šećera iz šećerne repe pokažem put, kako se najjednostavnijim i najbržim načinom dobiva šećer iz repe tako da to svatko, željan znanja, može u roku od dva dana potpuno naučiti, ako i nema pojma o toj proizvodnji. Za tu svrhu sam u svojoj kući u Tvrđi u Osijeku uredio laboratorij, snabdjeo se šećernom repom pa nuđam svakome, tko želi ubuduće za svoj dom izraditi godišnju potrebu, pa i iznad ove, da ga uz mali honorar podučim u postupku tako, da može šećer izraditi s malo posuđa, koje se nalazi u svakom urednom domaćinstvu. Napose će biti korisna izrada še-

čera za one koji stanuju na selu te u vrtu ili na njivi mogu sami obrađivati šećernu repu. Pripravan sam i svima onima, koji bi htjeli sličnu radionicu na veliko urediti, i uz to saznati principe o nužnim potrebama, o prilikama i tome slično, kao i postići očekivanu korist i sigurnost, pružiti objašnjenja, iskaz troškova itd. Pozivam ovime sve one, koji ovim oglasom na to reflektiraju, da se usmeno ili pismeno, s plaćenom poštarinom, obrate na mene u Osijeku. Početak praktične poduke počinje 10. II 1836." Potpisan je Michael Arno, građanski varoški ljekarnik.

Za ovaj oglas i ponudu da jedan ljekarnik upućuje građane na „fabrikaciju“ šećera iz šećerne repe možemo pretpostaviti, da je to prvi pokušaj te vrste u ovim krajevima. Bilo bi interesantno dokučiti, gdje je, i kako, Arno došao do saznanja o ekstrakciji šećera iz repe. Uzmemo li u obzir da je prva „tvornica“ šećera, koja je prije imala više izgled laboratorija, podignuta g. 1802. na dobru Kunern kod Steinaua u Šleskoj po Franji Karlu Achardu (1753.–1821.), utemeljitelju industrije šećera iz šećerne repe, nadalje da je Fracuzu Benjaminu Delaiseru u maloj tvornici u Passiju uspjelo izraditi izvjesnu količinu bijelog kristalnog šećera, zahvaljujući to nalogu Napoleona, da jedna grupa francuskih kemičara i agronoma ispita sve mogućnosti za dobivanje šećera iz repe, zatim, uzmemo li u obzir, da su se tek potkraj tridesetih godina prošlog stoljeća počele proširivati površine pod šećernom repom i osnivati mnogobrojne šećerane na zapadu, možemo ocijeniti ovaj pionirski pothvat Michaela Arna, koji, uz mali honorar, bez kojeg si ne možemo zamisliti ovog spekulanta, osniva kurs za građane sa zadatkom da ih nauči fabricirati šećer.

Interesantan je i odnos Arna prema Franzu Kallivodi tada ljekarniku bez ljekarne kao što je to bio i Arno. On 10. III 1844. opozivlje jamstvo za iznos od 200 for. s kojim iznosom je u gr. sirotinjskom uredu zamčio za Kallivodu, tražeći, pozivom na Reg. br. 99 iz 1842., da Kallivoda u roku od tri mjeseca nađe drugog Caventa — jamca, jer ne želi jednom takvom nezahvalnom čovjeku duže ostati jamac („da ich für einen solchen undankbaren Menschen kein Bünger sein will“). Uzroci za takav postupak do sada su ostali nepoznati.

Arno je na svom životnom putu zacijelo imao mnogo uspjeha, ali i neuspjeha, napose pod stare dane. Nekad jedan od najvećih bogatuna grada Osijeka, pao je gotovo na prosjački štap. Pod kraj života bio je zakupnik jevrejske kuhinje, odnosno iskuhaone (Gar-Küche). Umro je u Osijeku 18. VI 1851. u 71. godini života i sahranjen na tvrđavskom groblju, gdje mu je i danas očuvan grob. U Galeriji slika grada Osijeka nalazi se njegov portret i njegove supruge iz 1820. godine. Slikar toga portreta je nepoznat.

2. *Karl Kriszt* rođen je oko 1803. u Ostrogonu (Strigonium). Diplomirao je u Pešti 1825. prema podacima u Tabelli statum personarum medicinalium actualium et honorariarum item Pharmacopolarum gremialium in Civitate Eszek Anno 1833 exhibens. Ugovorom od 31. I 1833. prima u posjed ljekarnu Michaela Arna. S ljudima se sporazumijeva sa četiri jezika. U društvenoj kronici Streljačkog društva spomije se da je 1833. bio član i Carl Kriszt kao gr. asessor. Međutim, identičnost s našim ljekarnikom nije bilo za sada moguće ustanoviti. Prema registru apoteka u bivšoj Apotekarskoj komori u Beogradu, Kriszt je dobio 24. XI 1834. pod. br. 32623 koncesiju s personalnim pravom za osnivanje ljekarne u Našicama, koja je doista pod nazivom „K Spasitelj“ otvorena već slijedeće godine, kad je već bio prodao svoju ljekarnu u Osijeku A. Massi.

3. *Alojzije Massa*. O njemu, nažalost, nemamo do danas nikakvih podataka; ne spominje se ni u Tabeli personarum.

4. *Ignatius Muszhammer* rodio se u Schemnitzu (Banska Št'avnica) oko 1800. Diplomirao je na univerzitetu u Pešti 1827. (navod iz Tabella). Govori također četiri jezika. Ljekarnu je kupio od F. Kallivode 24. V 1832. Nakon dvije godine boravka u Osijeku, Muszhammer prodaje ljekarnu 14. V 1834. Josipu Horningu. Prema navodima dr. Andrije Mirkovića, Muszhammer je nakon smrti Franza Schamsa (1939) kupio ljekarnu u Petrovadinu. Tačnost ovog podatka potkrepljuje činjenica da je ljekarnik Franz Deodatto plaćao kamate ženi — udovi Ignaca Muszhammera.

5. *Josip Horning* rodio se 5. X 1802. u Njitri (Neutra u Slovačkoj) od oca Franje i majke Anne rođ. Carafy. Diplomirao je također u Pešti 1828. I Horning poznaje četiri jezika. Službovao je u više mjesta. Tako mu 15. IV 1833. Ignacz Endlicher u Beču (ljekarna „Kitu“, zum „Wahlfisch“) izdaje potvrdu, da je bio deset mjeseci kao ljekarnički suradnik kod njega u kondiciji, te za to vrijeme bio vjeran, marljiv i pun znanja, dobra ponašanja, tako da ga može najbolje preporučiti. Iz potvrde Ignacza Grünberga ljekarnika u Fressburgu (Požunu, Bratislavi) razaribe se da je tamo bio na radu od 1831., te već osam godina kondicionira u tom „krunidbenom“ gradu: uvijek vjeran, uslužan, radin, odličnog moralnog vladanja, pristojnog držanja prema publici. „tačnošću i čistoćom, u obračunavanju lijekova stekao moje potpuno zadovoljstvo. Služi mi zato za zadovoljstvo, da ga mogu sada kod otvaranja njegove ljekarne njegovim novim kolegama kao poštenog, mirnog čovjeka i okretnog farmaceuta s velikim znanjem, najbolje preporučiti“.

Na temelju kupoprodajnog ugovora od 16. IV 1834. sklopljenog s Ignaczom Muszhammerom podnosi nakon nekoliko dana (20. IV) molbu gr. magistratu, da mu se podijeli pravo nastambe i dopusti slobodno vršenje rada u ljekarni. Ugovor je prethodno potvrđen od dvojice gr. senatora, Vasilija Nikolića i Franje Svobode. Na ugovoru je potvrđen i primitak od 2.400 for. isplaćen Ignaczu i Magdalenii Muszhammer. Taj ugovor ima tri tačke. Prema prvoj Muszhammer prodaje ljekarnu zajedno s odgovarajućim pravima i k tome pripadajućim stajnicama i priborom uz prodajnu svotu od 12.000 for. Conv. M. Drugom se tačkom Horning obvezuje isplatiti odmah 2.400 for., a prema trećoj Horning će namiriti Franza Kallivodu (Muszhammer je dakle dužnik Kallivode od časa kad je kupio od njega ljekarnu). Iznos od 5.500 for. platit će Kallivodi u obrocima od 800 for. godišnje počevši od 1. V 1834. Ostatak od 4.100 for. plaćat će Horning i Muszhammer, također po 800 for. godišnje. Kamati se određuju s 6% za jednog i drugog vjerovnika. Horning daje zajedno sa suprugom garanciju za dužne iznose. U slučaju spora podvrgnut će se pravorjeku sajamskog suda (Marktgericht). Odgoda plaćanja pojedinog obroka može uslijediti samo sudbeno. Isplata duga omogućena je i prije roka, u cijelosti ili djelomično. Supruzi Horning jamče svojim cijelim imetkom za dug i kamate. U slučaju prodaje ljekarne Muszhammer i Kallivoda imaju pravo prvenstva kupa. Za veću sigurnost Horning će ljekarnu osigurati protiv požara, ugovor će se intabulirati.

Ljekarna je prvi put pregledana 15. I 1835. Tada kao i kasnijih godina gr. fizik podvlači red i čistoću, dovoljno lijekova vrlo dobre kvalitete, snabdjevena je svim priborom. Za g. 1834. navodi se u izvještaju „Proprietarius in officina sua semper praesens est“. Horning je miran, solidan i vrijedan ljekarnik sve do svoje smrti šesdesetih godina prošlog stoljeća.

6. Emanuel Raymann. Rođen je u Györu (Raab, Jaurinum) god. 1790. Diplomom magistra farmacije izdala mu je Facultas Medica u Pešti 18. VIII 1815. Ljekarničku je praksu počeo 1807., surađivao je u raznim manjim i prijestolničkim gradovima: Požun (Bratislava — 1814., Budim — 1816). U Osijeku je bio Cooperator kod Franza Kallivode. Raymann je bio izabran kao građanin gr. vijeće (Erwählter Bürger — Erwählte Genantschaft — Electa Communitas). Aktivno je sudjelovao u radu sjednica gr. vijeća, mješovitih sjednica magistrata i vijeća i u raznim komisijama (napr. za klasifikaciju mlinova na vodi, za kontribuciju — porez, za nabavu ogrjeva — drva za škole itd.). Kao vlasnik ljekrane stekao je lijep ugled. Gr. fizik ima o njemu najbolje mišljenje, naročito je revan u sticanju novih znanja i u usavršavanju farmaceutske vještine. Nakon vizitacije za g. 1834. dr. Atanasijević veli za njega: „Dominus Proprietarius expeditionibus medicamentorum interest diligentissime“. Raymann spada u red ponajboljih ljekarnika prošlog stoljeća u Osijeku. Kao koadjutor, u potvrdi dvojice ranarnika izdanoj prigodom izbora za ljekarnika u Gornjem gradu, dobio je najbolje priznanje: „U svojim poslovima ponašao se naročito aktivno, neumorno sa svom mogućom tačnošću i urednošću i na taj način on si je ovime i svojim uljudnim ponašanjem zaslužio ljubav i opće postovanje općinstva“. Takav je ostao sve do svoje smrti 1869. (O Raymannu je više pisano u mojem radu „Sto godina donjogradske ljekarne u Osijeku — 1817.—1918.“, Acta historica medicinae pharmaciae veterinae, Anno IV, 1—2, 1964).

7. Franz Kallivoda. Rodno mu je mjesto Apatin u bačkoj županiji, rođen je oko 1790. Diplomom stječe u Pešti 1813. Od četiri jezika, kojim se općenito u to vrijeme služe svi osječki ljekarnici pa i Kallivoda, navodi se u Tabelli, da mu je znanje latinskog jezika osrednje (mediocriter). God. 1815. kupuje ljekarnu od prvog gornjogradske ljekarnika u Osijeku, Antura Langerera, kojemu jedan dio novca ostaje dužan, što razabiremo iz Langerove molbe od 7. XII 1818. gr. magistratu. Langer, u to vrijeme ljekarnik u Stribru (Mies) moli, da se njegov porezni dug iz 1814. tj. u poslednjoj godini boravka u Osijeku, namiri od Franza Kallivode i da se obveznica koja se nalazi u gr. sirotinjskom uredu na njegovu imenu ispostavi na F. Kallivodu. Prigodom prodaje ljekarne preuzeo je vrijednost te obveznice Kallivoda na sebe i, nakon četiri godine, kao gotov novac obračunao s Langerom. Iako je, dakle, sve bilo jasno, Langer ipak moli da se obligacija ispostavi na F. Kallivodu „Da ne bi možda radi nemarnosti F. Kallivode imao čast još jednom platiti tih 500 forinti. Isto tako da se svi kamati od 1. I 1814. za ovaj kapital pripišu na teret F. Kallivode“. Uplata poreznog dugovanja izvršena je u avgustu 1819.

Početkom 1816. i Kallivoda traži dozvolu za osnivanje ljekarne u Donjem gradu, ali bez uspjeha, jer je koncesiju dobio Emanuel Raymann 1817. god. Od 1. XI 1824. do 1. XII 1825. Kallivoda je zakupac tjednog sajma (Wochenmarkt Arendator), što doznajemo iz spisa od 18. V 1842, kojim Kallivoda traži da se od nekog Ive Rušaka utjera dužni iznos od 144 for.

Česti prigovori u izvještajima o oficinelnom pregledu njegove ljekarne od 1826.—1831., ne stavljaju ga u red urednih i savjesnih ljekarnika. Konstatacije gr. fizika, i k tome još više skandali, koje je u svojstvu pučkog tribuna (Tribunus plebis — njemački Vormund) izazvao svojom nemarnošću, zadržavanjem primljenog gr. novca. neposlusnom prema zaključcima gr. magistrata i vijeća, izbjegavanjem svojih službenih obaveza, uvredljivim izjavama protiv gr. vijeća, samovoljnim zadiranjem u prerogative gr. vijeća, izdavanjem svjedodžbe viso-

kom službeniku grada, davanjem izvještaja koji graniče s neistinom itd., sve te činjenice, pobrane iz protokola gr. magistrata i raznih spisa, počevši gotovo od dana njegova postavljanja za pučkog tribuna tj. od 1827. sve do njegove suspenzije od plaće i položaja 1832., doprinijele su da 24. V 1832. proda svoju ljekarnu Ignaczu Muszhammeru.

Za bolje razumijevanje riječi Tribunus plebis podsjetiti ćemo da je on predsjednik gr. vijeća (zastupstva, skupštine), saziva izabrane građane na skupštine vijeća, prisustvuje sjednicama gr. magistrata. Tribunus je veza između vijeća i magistrata, po položaju dobiva plaću, povjeravaju mu se razni zadaci za izvršenje, mogli bismo jednom riječi reći da je bio „službenik“, odgovoran i vijeću i magistratu, uzevši u obzir, da je vijeće uglavnom bilo savjetodavni organ, a magistrat izvršni s pravom da ne provede zaključke vijeća i da može protivno tome donositi vlastite odluke s pravom izvršenja. Kallivoda je, dakle, bio postavljen, odnosno izabran, na časno mjesto i odgovorni položaj. Međutim, on to nije znao cijeniti, već je iz godine u godinu upadao u sve veće grješke, kojima se izigrao ne samo u vijeću i magistratu, nego i kao građanin i kao ljekarnik u gradu. Pregledavajući spise i velik broj zaključaka magistrata i vijeća, napose onih iz 1831. i 1832. moramo se doista zapitati, koji su tu mogli biti razlozi, da građanin od ugleda, s ljekarnom na vidnom mjestu u Gornjem gradu, iako nije bila po stručnosti na potrebnom nivou, k tome na vrhu gr. uprave, — što je, dakle, uvjetovalo da zbog svoje nemarnosti biva prinuđen da proda ljekarnu i da se sasvim izigra u javnosti, koja je tada svakako s velikim interesom pratila te objektivno ili zlorado komentirala moralni pad toga čovjeka. Da li je bila po srijedi prirodna aljkavost, ili alkohol, ili koji drugi ljudski porok (karte, lagan život) nemoguće je tačno ocijeniti. Ili porodični život? Prema jednoj verziji, njegova ga je supruga napustila i prešla kćeri u Rumu. Vjerojatno ćemo s vremenom naići na kakvo uporište, koje će nam pomoći iznalaženje, za sada još, neznanog intimnog života nesređenog i nespretnog F. Kallivode.

Da pregledamo samo letimice neke optužbe protiv njega. God. 1830. položio je u gr. blagajnu premalo novca za ubranu tržnu maltarinu (Markt Mauth Geld) sa sajma o Đurđevu. Pozvan na izjašnjenje zbog loše „manipulacije“ s gotovinom, koju je zadržao kod sebe, izbjegava odgovor. Tek 1833. pritiješnjen zaključkom magistrata da se ovrhom utjera zadržani novac, Kallivoda namiruje iznos od 221 for. 54 novčića i to u novcu 25 for. 12 kr. (novčića) i za izdane lijekove 196 for. 12,3/4 krajcara.(!)

Ekohnomsko komisija grada ustanovljuje 1832. da je Arno do 23. VI 1832. zadržao tzv. obalarinu (Ufer taxe) za 1827—1832. koja se ubirala za ogrijevno drvo smješteno za prodaju na obali Drave. Za komisiju ta prikrata takse predstavlja radnju koja se protivi shvaćanju o savjesnom izvršavanju dužnosti i zaslužuje kaznu, tim više što jedna prijašnja Arnova izjava u vezi s tim novcem nije bila istinita. Iako je Kallivoda imao pravo na 10% od ubranog utrška, on je ipak zadržao više od jedne trećine takse te je tek kasnije ostatak od 328 for. 54 kr. izravnao svojom plaćom. Isto tako je ustanovljeno da je godinu dana ranije primio akontaciju za izvjesne radove, i isplatu dnevnic. Upozoren na to daje prezrivu izjavu s nepristojnim izrazima, što prema mišljenju članova ekonomske komisije zaslužuje javni ukor.

Aprila mjeseca 1831. potražuje se od Kallivode isplata duga za 50 mjero- rova pšenice (Pressburger Metze — 62,53 litara) ili 3126 litara pšenice, koje je Kallivoda kupio još 1827. od grada. Nakon višekratne opomene Kallivoda

izjavljuje gr. senatoru, da taj dug ne može namiriti, no i to dugovanje je i bez njegove privole izravnano od njegove plaće.

U maju 1831. vijeće traži od Kallivode izjavu u vezi svjedodžbe koju je izdao bivšem gr. sucu Josipu Kermpotiću 1829. bez znanja i odobrenje vijeća, radi koje može doći do loših i nepoželjnih posledica, jer je ta svjedodžba krivotvorena i neosnovana. Tek dvije godine kasnije daje izjavu, koja ne zadovoljava članove vijeća, pa donose zaključak da se Kallivoda pozove na odgovornost jednom Fiscal — Actiom.

U toku 1831. magistrat traži od njega izvještaj na približno pedeset raznih spisa ili zaključaka, za koje je za izvješćivanje predviđen rok od tri mjeseca. Sve je uzaludno pa i pod prijetnjom suspenzije iz službe. Vijeće ponovno urgira njegovu izjavu na pritužbu protiv Kallivode u sjednici 13. II 1832. I prošlogodišnji zaključak da mu se više ne dodjeljuju nalozi s novčanim manipulacijama, zatim konstatacija vijeća da je izgubilo svako povjerenje u Kallivodu, da ga se opomene da bez znanja i uime gr. vijeća ništa više ne preduzima i da bilo gdje sam vodi razgovore i pregovore u ime vijeća, — sve to ne djeluje nimalo na njega, iako bi sve te opomene i zaključci za svaku drugu osobu djelovale kao uvreda. Ipak, konačno, pritešnjen prijetnjama s Fiscal Aktion, Kallivoda 14. IV 1832. daje usmenu izjavu, da ne može svoje dužnosti obavljati kako bi on želio i to dijelom radi nagomilanih gr. poslova dijelom radi kućnih prilika i upravljanja ljekarnom. Po njegovom mišljenju trebalo bi dopustiti da se izabere stalni honorarni službenik, no to magistrat ne usvaja, jer je mišljenja da Kallivoda nikako nije opterećen gr. poslovima. Radi postupaka Kallivode, vijeće se međutim, već prije saglasilo i predložilo podesnu osobu za Tribuna (Vormunda). Na istoj sjednici došao je konačni čas obračuna s Kallivodom. Odmah je uslijedila i suspenzija od plaće i službe radi uskrate obračuna i izvještaja. Ujedno je zaključeno o suspenziji obavijestiti kraljevsku ugarsku dvorsku komoru s molbom da Kallivodu proglasi osobom bez službe radi neizvršavanja zaključaka i prezrivo odbijanja službenih opomena.

Taj je zaključak svakako kosnuo Kallivodu, jer on već početkom maja moli magistrat da na osam dana odgodi izvršenje odluke i objavljivanje zaključaka radi neposluha, jer će uzroke saopćiti u tom roku, a potom nakon 15 dana podnijeti sve zaostale izvještaje. No magistrat ne odustaje od suspenzije, već odobrava da u navedenom roku dade izvještaje s tim, da će uslijediti Fiscal Aktion ako to ne izvrši. Kallivoda ni tada ne udovoljava zahtjevima magistrata, nego s ciljem da izbjegne odnosno da se odgodi tužba, moli da mu se izda iskaz zaostalih izvještaja, što je magistrat odobrio. Na taj način Kallivoda dobiva na vremenu te, bez znanja magistrata, podnosi izravno dvorskoj komori u Pešti molbu, da ga se vrati u službu s plaćom. Magistrat se tome odlučno protivi tražeći da se odobri podnešena predstava magistrata o suspenziji. Kallivoda je, istina, prethodno udovoljio nekim zaključcima, ali su najvažniji ostali neriješeni. Zato je čudno da on 30. VI 1832. javlja komori u Peštu da je podnio izvještaje za predmete iz 1831. i moli da ga se oslobodi tužbe te ponovo vrati u uredovnicu magistrata. Na to magistrat ponovno donosi odluku da se istraži da li je Kallivoda udovoljio svim obavezama iz prošlih godina, pa i prije 1831. god. Isto tako magistrat naknadno urgira rješenje o suspenziji kod dvorske komore potaknut tim, što je Kallivoda podnio dvije molbe za povrat u službu. U međuvremenu Kallivoda dobiva ponovni nalog da riješi pregršt prijašnjih i još neriješenih predmeta iz 1830. g.

Konačno i komora 10. IV 1833. odobrava suspenziju i naređuje ubrzanje „Fiscas-Prozessa“. Sada, vjerojatno, ni Kallivoda više ne vjeruje u pozitivan ishod i uspjeh svoje stvari, te 1833. ponovno upućuje komori molbu da mu se isplati za vrijeme sedmogodišnjeg službovanja primjeran „honorarium“ i diurne te druge u raznim službama funkcijama zaslužene, i respective izdatke, koje je imao. Komora je zatim dostavljeno službeno mišljenje gr. vijeća potvrdila tako, da se Kallivodi isplati samo trošak službenog putovanja u Futok. Ostale se tačke odbijaju, jer ne postoje dokazi o naređenju magistrata, osim toga neke je poslove zamjene u drugim odjelima magistrata morao vršiti po službenoj dužnosti.

Riješena je potom i tužba kod suda, ali u korist Kallivode iz formalnih razloga sudske procedure. Na temelju takvog rješenja suda Kallivoda opet traži povrat u službu. Umjesto toga magistrat naređuje da se podnese druga tužba sudu. Od komore dostavljeno negativno rješenje za ponovno postavljanje u službu s nalogom da se uruči Kallivodi, uslijedilo je tako, da je predano njegovom zastupniku advokatu Koziću, „jer Kallivoda nije više odvje“ (u Osijeku).

Godina 1834. donosi nova iznenađenja: Kallivoda je od dvojice građana ranije ubrao taksu za prijem i upis među osječke građane (tzv. Bürger Rechts Tax). Pozvan na objašnjenje, Kallivoda traži rok od dva mjeseca za razjašnjenje toga slučaja iz razloga, jer mora potražiti spise u Pešti, pošto se oni tamo nalaze. Kallivoda se opet oglašuje, iako je pozivan da primitak takse opravda. Uslijedile su zatim i druge afere, među njima jedna u vezi s cijenom za prodaju cigala u 1831. No ovdje ćemo za sada završiti i staviti tačku. Postoji svakako vjerojatnost, da će pregledi protokola i spisa u Historijskom arhivu Osijeka otkriti niz nepravilnosti u godinama od 1837. i dalje. Sudeći po jednom spisu iz 1844., njegovi ukupni dugovi iznose 18.885 for. Među mnogim vjerovnicima nalazi se i Klara Fatz, udova Josipa Fatza, nekadašnjeg ljekarnika i istovremeno gr. senatora, koji je umro 1812. u Osijeku.

Gdje je Franz Kallivoda završio svoj život nije nam poznato. Svakako njegova djelatnost kao ljekarnika i osječkog građanina ne služi na čast farmaciji. Sva je sreća da je Osijek u dugoj historiji imao vrijednih i savjesnih ljekarnika, koji su mogli svojim radom zasjeniti ime F. Kallivode.

IZVORI I LITERATURA

Registra Actorum politico,oeconomicorum, Perotocola politica i Protocola oeconomica bivšeg gr. magistrata u Osijeku (sada Historijski arhiv u Osijeku. *Firinger, Kamilo*: Osječke ljekarnice u drugom deceniju 19. stoljeća, *Farm. glasnik*, 1959, XV, 9, 240—248. — *Firinger, Kamilo*: Borba za prvu ljekarnicu u Osijeku — Donjem gradu, *Farm. glasnik*, 1955, XI, 11, 329—340. — *Registar apoteka bivše Apotekarske komore* u Beogradu.

PHARMACIES AND PHARMACISTS IN OSIEK FROM 1832 to 1836

Franjo HELFRICH

On the basis of unpublished document on annual surveys in pharmacies, sale and purchase contracts and other public records we learn much about pharmacies and pharmacists in Osijek.

Within this quinquennium the owners of then existing three pharmacies frequently succeeded one another. The pharmacy in Tvrđja had three owners (Michael Arno, Aloysius Massa, Carolus Kriszt and again Michael Arno) and that in Gornji Grad three of them as well (Franciscus Kallivoda, Ignatius Muzhammer and Josephus Horning). Emanuel Rayman was the man who constantly and without interruption has been working on recipes since the establishment of the pharmacy in 1817.

Interesting particulars about the life of some pharmacists outside their pharmacies are given.

Besides Raymann and Horning most of the pharmacists could not stand. Arno and Kallivoda were ruined later on, either because of their personal misfortune; or speculative business.

(Rukopis primljen 28. 6. 1966)

JOŠ O PORIJEKLU OBITELJI TROGIRSKOG APOTEKARA KRELJUTIĆ-DELALE

Lovro DOJMI

ČITAJUĆI NEOBIČNO INTERESANTNI ČLANAK DR TARTALJE „O PORIJEKLU obitelji trogirskog apotekara Kreljutić-Delale“ (1) naišao sam na reprodukciju stare hrvatske plemićke obitelji Šubić-Bribirski i na mišljenje Bartola Zmajića po kojem bi rod Kreljutić-Delale mogao da potječe od poznatog hrvatskog plemstva Šubića. Paus B. Zmajić me podsjetio da se u genealoškom stablu stare plemićke obitelji Dojmi, rodom iz Trogira, nalazi ne samo sličan grb (slika 1), već da se spominje i ime jednog ogranka te obitelji koji se nazvao Hreljutić (Detto Hreljutich) (slika 2).

U pogledu porekla Kreljutića od Šubića, B. Zmajić iznosi mišljenje da bi to bilo moguće iz slijedećih razloga. Šubići su predstavljali stari i razgranati rod te su se dijelili na više grana od kojih su najpoznatiji Šubić-Zrinski, zatim Šubić-Bribirski i Šubići od Perna. Svi su ti rodovi imali grbove u kojima dominiraju raširena krila kao glavni simbol. Naročito je upadljiva sličnost grba Šubića od Perna s grbom porodice Kreljutić-Delale, kod kojih u štitu prevladava stilizirani prikaz raširenih krila, negdje i sa zvijezdom, te kaciga sa plaštom i krunom i raširenim krilima (2). Poređenjem grbova svakome na prvi pogled upada u oči velika sličnost među njima. Ta postavka o postanku obitelji Kreljutić-Delale mnogo je prihvatljivija i za nju govori bar jedan dokaz koji se sastoji u velikoj podudarnosti grbova.

Prije li pristupim razlaganju mojeg mišljenja o porijeklu roda Kreljutić-Delale potrebno je da objasnim koje su rodbinske veze postojale između roda Šubić s rodom Dojmi. To je potrebno iz razloga da bi na temelju kasnijih izlaganja jasnije izbili na vidjelo direktni rodbinski odnosi i veze između roda Dojmi sa rodom Kreljutić-Delale.

Rod Dojmi dvaput je stupio u direktnu rodbinsku vezu s rodom Šubić-Bribirski. Prvi se put to desilo oko godine 1290. ženidbom Petra, sina Nikole Dojmi, sa Stefanellom, groficom Šubić Bribirskom, kćeri bana Pavla Šubića. Drugi put je Nikola, sin Petra Dojmi, stupio u brak sa Diodatom, groficom Šubić-Bribirskom oko 1377. god. (3). Tom su prilikom članovi obitelji Dojmi izmjenili prvobitni grb koji se ranije sastojao od štita na dva polja sa osmo-krakom zvijezdom na svakom polju, te su uveli u donjem polju štita jedno rašireno krilo, kao vidni dokaz srodnosti dvaju rodova. I druge karakteristike, više ornamentalne naravi i više ili manje sporednog značaja u heraldici, uni-
jete su u novi grb kao napr. položaj štita (kosi ili uspravni), kaciga itd. te su grbovi dobili skoro identični izgled.